

รูปแบบศิลปะและคติความเชื่อในงานเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรในประเทศไทย

ART STYLES AND BELIEFS IN KHMER-CULTURE CERAMICS

IN THAILAND

กฤษฎา พิณศรี

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบทางศิลปะและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและประติมานวิทยาหรือคติความเชื่อในงานเครื่องปั้นดินเผาที่สร้างขึ้นเนื่องในวัฒนธรรมเขมร โบราณ โดยวิธีการเปรียบเทียบทั้งทางตรง คือ การศึกษาเปรียบเทียบกับเครื่องปั้นดินเผาและ โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้อง และทางอ้อม คือ การศึกษาเปรียบเทียบกับภาพจำหลักเครื่องปั้นดินเผาที่มักพบใน โบราณสถานต่าง ๆ

ผลจากการศึกษาด้านรูปแบบศิลปะพบว่า เครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรส่วนใหญ่ผลิตขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 15-18 และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยห้าราชวงศ์และสมัยราชวงศ์ซ่ง นอกจากนี้ ยังมีรูปแบบที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับเครื่องปั้นดินเผาในวัฒนธรรมอื่น ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาอินเดีย โดยเฉพาะภาชนะประเภทหม้อมันที่มีลักษณะคล้ายกันกับหม้อมันศักดิ์สิทธิ์ของอินเดียที่เรียกว่า “กมณฑล” และ “กลศ” ซึ่งเป็นหม้อมันที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา และเครื่องปั้นดินเผาที่ปรากฏในภาพสลักศิลปะชวา โดยเฉพาะภาชนะประเภทไห (หรือแจกัน) ใสดอกไม้ ที่เรียกกันว่า “ไหเท้าช้าง” สำหรับการศึกษาด้านประติมานวิทยา ได้พบความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกับความหมายทางประติมานวิทยาทั้งที่เกี่ยวข้องในพุทธศาสนานิกายมหายานตันตระและศาสนาฮินดู โดยสามารถจำแนกเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม ประติมากรรมทางศาสนา และภาชนะเครื่องใช้สอย เครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้โดยมากมักมีลักษณะรูปทรงและลวดลายประดับตกแต่งที่ค่อนข้างโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ทั้งที่เป็นรูปบุคคล รูปสัตว์ หรือรูปทรงอื่น ๆ ซึ่งสามารถสื่อให้เห็นความหมายในเชิงประติมานวิทยาที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมทางศาสนาทั้งในพุทธศาสนานิกายมหายานตันตระและศาสนาฮินดู ทำให้เชื่อว่าเครื่องถ้วยเหล่านี้คงมีวัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือกิจกรรมของราชสำนัก รวมทั้งเป็นเครื่องใช้สอยของนักบวชหรือเครื่องแสดงฐานะทางสังคมของชนชั้นสูงมากกว่าเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนสำหรับประชาชนทั่วไป

คำสำคัญ: เครื่องปั้นดินเผา เครื่องถ้วยเขมร คติความเชื่อ ประติมานวิทยา

ABSTRACT

This research aims to study the art styles of Khmer-culture ceramics and analyze the relationship between styles of art and iconography of Khmer-culture ceramics in Thailand by direct and inference comparison.

It was found that most of Khmer-culture ceramics were produced during 10th - 13th century. Many types of their art styles were quite closely related to Chinese ceramics of the Five dynasty and Sung dynasty. Furthermore, some Khmer ceramics, such as water pots, also looked like the pot called “Kmandalu” and “Kalasa” of India's sacred water containers and some Khmer ceramics were similar to the figures of vessels found as decorative figures in religious temple in Java, such as the “elephant-foot” jar. From the iconographic study, it was found that the relationship between styles of art and iconography of Khmer-culture ceramics both in “Tantra” Mahayana Buddhism and Hinduism. They could be divided into three categories: decorations of architecture, religious sculptures and ritual objects. Most of them were distinguished from those in other cultures in that they contained unique images, patterns and designs such as men, animals, and others that close iconographic study. It is thus possible that these utensils were intended for courts or religious rituals. They were also used by priests and the upper classes rather than by ordinary people.

Keywords: Ceramic, Khmer ware, Belief, Iconography

บทนำ

เครื่องปั้นดินเผา คือ สิ่งที่ผลิตขึ้นโดยนำเอาดิน หิน ทราย แร่ธาตุต่าง ๆ มาผสมน้ำ ปั้นขึ้นรูปตามแบบที่ต้องการแล้วเผาให้แข็งตัวเพื่อคงรูปร่างอยู่ได้ เครื่องปั้นดินเผาเป็นงานฝีมือที่มีปรากฏอยู่ในทุกชาติทุกภาษา เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงถึงศิลปวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติที่สร้างสัมพันธ์ต่อเนื่องกันมา ซึ่งต่างก็มีแนวคิดในการประดิษฐ์สร้างสรรค์ที่เป็นอัตลักษณ์ตามแบบฉบับของตนเอง หรือบางครั้งอาจได้รับอิทธิพลจากประเทศใกล้เคียงบ้าง แต่ก็มักมีการนำมาปรับปรุงพัฒนาทั้งในด้านรูปแบบ ทรวดทรง การตกแต่งลวดลายและสีสัน ตลอดจนวัตถุประสงค์ด้านการใช้สอย จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของตนเองในที่สุด

เครื่องปั้นดินเผาเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่มีใช้กันในทุกครัวเรือนนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์รู้จักผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นภาชนะสำหรับบรรจุน้ำ อาหาร ตลอดจนเพื่อใช้ในพิธีกรรมความเชื่อมาแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากรายงานการศึกษาของนักมานุษยวิทยาทางวัฒนธรรมและนักโบราณคดีที่ได้ศึกษาเรื่องราวการดำรงชีวิตของผู้คนในอดีตในแหล่งชุมชน โบราณ

ต่าง ๆ จากเครื่องมือเครื่องใช้ที่สร้างขึ้น มักพบหลักฐานประเภทเครื่องปั้นดินเผาพร้อมอยู่ด้วยเสมอ และด้วยเหตุที่เครื่องปั้นดินเผาเป็นวัตถุที่มีความคงทน ไม่เสื่อมสลายไปตามกาลเวลาโดยง่าย นักวิชาการทางด้านมานุษยวิทยาทางวัฒนธรรมและ โบราณคดีจึงนิยมใช้หลักฐานประเภทเครื่องปั้นดินเผา มาศึกษาวิเคราะห์ เพื่ออธิบายถึงเรื่องราวความเป็นมาของมนุษย์ในอดีต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการพัฒนาการด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่เป็นผู้ผลิต ทั้งนี้ เพื่อเรียนรู้ให้เข้าใจอดีตและนำความรู้ที่ได้นั้นมาเชื่อมโยงใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน

ในประเทศไทยได้พบหลักฐานประเภทเครื่องปั้นดินเผาเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเคยเป็นที่ตั้งหรือเป็นส่วนหนึ่งของรัฐหรืออาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต โดยได้พบในบริเวณแหล่งอารยธรรมโบราณต่างๆ หลายแห่ง เครื่องปั้นดินเผาที่พบมีทั้งแบบเรียบง่ายสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และที่มีการประดับประดาตกแต่งอย่างสวยงาม เพื่อใช้ในประเพณีพิธีกรรมหรือเป็นเครื่องใช้สำหรับบุคคลชั้นสูง มีอายุตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

เครื่องปั้นดินเผาในวัฒนธรรมเขมร นับเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีความน่าสนใจกลุ่มหนึ่งซึ่งได้รับการผลิตขึ้นในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 15-18 นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อกันว่า แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรในระยะเริ่มแรกตั้งอยู่บริเวณที่ราบสูงพนมกุเลนในประเทศกัมพูชา โดยผลิตเครื่องถ้วยประเภทเคลือบสีเขียวใส ซึ่งนายเบอร์นาร์ด์ โกร์สลีย์เยร์ นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสที่เข้าไปขุดค้นแถบพระราชวังนครธมและสระสรงในประเทศกัมพูชา ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2512 เรียกว่าเครื่องถ้วยแบบ “กุเลน” อันเป็นชื่อที่ตั้งขึ้นตามแบบสถาปัตยกรรมเขมรที่มีอายุอยู่ในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 14 โกร์สลีย์เยร์ ได้ทำการจัดกลุ่มและกำหนดอายุเครื่องปั้นดินเผาที่พบ โดยพิจารณาจากลักษณะการเคลือบ สีสันของน้ำเคลือบ ตลอดจนการศึกษารูปทรงของเครื่องปั้นดินเผาที่ปรากฏในภาพสลักของศาสนสถานของเขมร ออกเป็นแบบสมัยต่างๆ 6 แบบ ได้แก่ แบบกุเลน เป็นเครื่องถ้วยเคลือบสีเขียวอ่อน มีอายุเก่าแก่ที่สุด คือราว พ.ศ. 1422 แบบสีเคอแวง เป็นเครื่องถ้วยชนิดไม่เคลือบ มีอายุระหว่าง พ.ศ. 1433 - 1593 แบบบาปวน เป็นเครื่องถ้วยชนิดเคลือบสองสี คือ สีน้ำตาลและสีเขียว กับสีเขียวมะกอก มีอายุระหว่าง พ.ศ. 1593 - 1611 แบบพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 มีอายุระหว่าง พ.ศ. 1611 - 1653 แบบนครวัด เป็นเครื่องถ้วยเคลือบสีดำและสีน้ำตาลอมเหลืองทอง สีเขียวมะกอกบางใบเคลือบสองสี นอกจากนี้ยังมีชนิดที่ไม่เคลือบแต่ขุบน้ำดินสีน้ำตาล ตกแต่งด้วยการขูดขีดและลายพิมพ์ มีอายุระหว่าง พ.ศ. 1653 - 1720 และแบบบาชน เป็นเครื่องถ้วยชนิดที่มีเนื้อหนา หนัก และมีขนาดใหญ่ ส่วนมากเคลือบด้วยน้ำเคลือบสีดำ ค่อนข้างหนา มีอายุระหว่าง พ.ศ. 1720 - 1893 (กรมศิลปากร. 2532 : 90)

หลังจากนั้นก็มึ่นักวิชาการอีกหลายท่านที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมร ได้พยายามที่จะปรับปรุงและเสนอวิธีการกำหนดอายุเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรจากพื้นฐานผลงานของโกร์สลีย์เยร์ เช่น ผลการศึกษาของรอกซานนา บราวน์ ซึ่งได้แบ่งเครื่องปั้นดินเผาออกเป็น 7 แบบ โดยเพิ่มและกำหนดรายละเอียดของเครื่องปั้นดินเผาที่มีอายุร่วมสมัยกับเครื่องปั้นดินเผาแบบสี

เดอแวงขึ้นอีกหนึ่งแบบ เรียกว่าแบบสุริยวรมันที่ 1 และกำหนดอายุระหว่าง พ.ศ.1544-1593 ลักษณะเป็นเครื่องปั้นดินเผาเคลือบสีเขียวอ่อน เนื้อดินละเอียด สีค่อนข้างขาวหรือเทา กับอีกแบบหนึ่งเคลือบทึบด้วยน้ำเคลือบออกสีดำ และสีเขียวมะกอก (Roxanna Brown, 1988 : 51-53)

การจัดแบ่งกลุ่มและการกำหนดอายุสมัยของเครื่องปั้นดินเผาเขมรตามลักษณะของรูปทรง เทคนิคการเคลือบ และสีสันทันของน้ำเคลือบนี้ ได้เป็นที่ยอมรับและถูกนำมาใช้อ้างอิงโดยนักวิชาการส่วนใหญ่ จนกระทั่งเมื่อมีการดำเนินงานทางโบราณคดีบริเวณแหล่งเตาเผาในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ การแบ่งกลุ่มตามวิธีดังกล่าวจึงได้รับความเชื่อถือน้อยลง เนื่องจากได้มีการค้นพบเครื่องปั้นดินเผาหลายประเภท ทั้งแบบเคลือบสีเขียวใส แบบเคลือบสีน้ำตาล และแบบที่ไม่เคลือบ ทั้งที่อยู่ในรูปของภาชนะเครื่องใช้สอยและประติมากรรมขนาดเล็ก เฝารวมอยู่ในเตาเผาเดียวกัน แสดงให้เห็นว่าเครื่องถ้วยดังกล่าวมีอายุการผลิตบางส่วนอยู่ในเวลาเดียวกันหรือร่วมสมัยกัน โดยมีการสืบทอดรูปแบบการผลิตต่อเนื่องกันมาเป็นระยะเวลายาวนานพอสมควร ทำให้ให้นักวิชาการรุ่นต่อมาพยายามค้นหาขบวนการศึกษาวิจัยที่เป็นสหวิทยาการเข้ามาช่วยในการศึกษา ทำให้มีมุมมองใหม่ๆ มากขึ้นสำหรับการแบ่งกลุ่มและกำหนดอายุสมัย เช่น ผลงานของปวีรพร ธรรมมาปรีชากร (Pariwat Thammapreechakorn, 2010) ที่ได้ศึกษาเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมร โดยอาศัยเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเครื่องถ้วยต้นแบบที่เข้ามาสร้างแรงบันดาลใจในการผลิต และนำมาพิจารณาร่วมกับหลักฐานจากการขุดค้นทางโบราณคดีหรือการขุดค้นขุดแต่ง โบราณสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยที่ผ่านมา

นอกจากนั้น เครื่องปั้นดินเผาที่ทำเป็นภาชนะเครื่องใช้สอยในวัฒนธรรมเขมรมักมีลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่ง คือ มีการประดิษฐ์รูปทรงหรือประดับตกแต่งภาชนะด้วยลวดลายรูปบุคคล และโดยเฉพาะอย่างยิ่งลวดลายรูปสัตว์ต่าง ๆ คล้ายกับที่พบในเครื่องปั้นดินเผาของจีน แต่ ลวดลายที่ปรากฏในเครื่องปั้นดินเผาของเขมรส่วนใหญ่มักแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาทั้งพุทธและฮินดูที่ได้รับมาจากอินเดีย เครื่องปั้นดินเผาดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นการผสมผสานระหว่างรูปแบบจากจีนและคติความเชื่อจากอินเดีย ซึ่งถือเป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญของทั้งซีกโลกตะวันออกและซีกโลกตะวันตกในขณะนั้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ประการคือ

1. เพื่อศึกษาถึงลักษณะรูปแบบทางศิลปะของเครื่องปั้นดินเผาในวัฒนธรรมเขมรโบราณ และ
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบศิลปกรรมและประติมากรรมหรือคติความเชื่อในงานเครื่องปั้นดินเผาที่สร้างขึ้นเนื่องในวัฒนธรรมเขมรโบราณ

โดยในการวิจัยครั้งนี้จะดำเนินการศึกษาวิจัยเฉพาะกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา วัฒนธรรมเขมรทุกรายการที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานส่วนบุคคลของนายโยชิน ชาราห์รัฐโชติ เนื่องจากเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่เก็บรักษาเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรไว้เป็นจำนวนมาก มีประวัติที่มาก่อนข้างแน่ชัด และมีปริมาณมากพอที่จะสามารถใช้สรุปผลการศึกษาในภาพรวมได้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งในการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบศิลปะและคติความเชื่อในงานเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรในประเทศไทย” ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ดำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

เป็นการสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยตรงกับหัวข้อและวัตถุประสงค์ที่ทำการวิจัย กล่าวคือ เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาทั้งของไทยและของต่างประเทศ โดยเฉพาะเครื่องปั้นดินเผาจีนและเขมร การจัดแบ่งชนิด เทคนิควิธีการขึ้นรูปเครื่องปั้นดินเผาสมัยต่าง ๆ ที่พบในประเทศไทย รายงานการขุดค้นแหล่งเตาเผาและประวัติการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรที่ผ่านมาโดยนักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ศิลปะ หรือนักวิชาการที่มีความรู้โดยตรง รวมทั้งการศึกษาด้านประติมากรรมในงานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารที่เกี่ยวกับโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ ทั้งของเขมรและอินเดีย คติความเชื่อทางศาสนา ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ตลอดจนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาดังกล่าวมาข้างต้น

2. เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

เป็นการเก็บข้อมูลของเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นในวัฒนธรรมเขมร โบราณที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานส่วนบุคคลของนายโยชิน ชาราห์รัฐโชติ จำนวน 148 รายการ โดยเน้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ทั้งประเภทของเครื่องปั้นดินเผา ลักษณะรูปทรงและลวดลายการตกแต่ง น้ำเคลือบและการเคลือบ ตลอดจนเทคนิคการผลิต ด้วยวิธีการจดบันทึก รายละเอียด ถ่ายภาพ และอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการนำมาวิเคราะห์

สำหรับการหาคุณภาพข้อมูล ผู้วิจัยใช้เทคนิคสามเส้า โดยการสัมภาษณ์นายโยชิน ชาราห์รัฐโชติ ซึ่งเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑสถาน เพื่อรับทราบประวัติความเป็นมาและความสำคัญของเครื่องปั้นดินเผาที่เก็บรักษาไว้ จากนั้นนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร และข้อมูลที่ได้จากเอกสารรายงานเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรที่พบจากการขุดแต่งโบราณสถาน เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล

3. จัดการข้อมูล

เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการการทบทวนเอกสารมาศึกษาอย่างละเอียดตามขอบเขตการวิจัยที่กำหนด เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์หาพัฒนาการด้านการผลิต ลักษณะรูปทรงหรือรูปแบบทางศิลปะของเครื่องปั้นดินเผา เทคนิควิธีการผลิต การตกแต่งลวดลาย ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบทางศิลปกรรมกับคติความเชื่อของเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม รวมทั้งนำเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามมาทำการจัดแบ่งกลุ่มตามลักษณะหน้าที่การใช้งาน รูปทรง และการตกแต่งลวดลาย ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับคติความเชื่อที่ปรากฏในงานศิลปกรรมประเภทอื่น เช่น ประติมากรรมสำริด ประติมากรรมหิน ภาพจำหลักตามศาสนสถานต่าง ๆ ในศิลปะอินเดียและศิลปะเขมรโบราณที่เกี่ยวข้อง

ในการกล่าวถึงเครื่องปั้นดินเผาแต่ละรายการ จะใช้วิธีเรียกตามรูปทรงของภาชนะและรหัสอักษรโรมัน “YC” มีหมายเลขประกอบ เพื่อใช้กำกับตัวภาชนะและบอกลำดับจำนวนเครื่องปั้นดินเผาที่นำมาศึกษาวิจัย โดยรหัสอักษรที่ใช้มีความหมายดังนี้

ตัวอักษร “Y” หมายถึง ชื่อของเจ้าของพิพิธภัณฑ์สถานที่เป็นพื้นที่ศึกษา คือ โยธินธาราหิรัญโชติ (Yothin Tharahirunchot)

ตัวอักษร “C” หมายถึง ชื่อของคำว่า “เครื่องปั้นดินเผา” ในภาษาอังกฤษ คือ Ceramic

4. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบใจทฤษฎีวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งการศึกษาวเคราะห์ออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่

4.1 การศึกษารูปแบบศิลปะ เป็นการศึกษาด้านรูปทรง การตกแต่งลวดลาย เนื้อดิน ปั้น การเคลือบ และเทคนิควิธีการวางภาชนะเข้าเตาเผา

4.2 การศึกษาวิเคราะห์ความหมายทางประติมานวิทยา เป็นการศึกษาสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่บนเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมร การอ่านความหมายในเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะรูปภาพ สัญลักษณ์ รวมทั้งคติความเชื่อทางศาสนา สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม ฯลฯ ที่ปรากฏหรือแฝงอยู่ในเครื่องปั้นดินเผา

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาลักษณะรูปแบบทางศิลปะและลวดลายตกแต่งของเครื่องปั้นดินเผา จะใช้ผลงานของ ดอว์น รูนีย์ (Dawn F. Rooney) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเนื้อดิน น้ำเคลือบ รูปทรง ลวดลาย และเทคนิคการตกแต่งของเครื่องถ้วยเขมร ซึ่งตีพิมพ์เผยแพร่ไว้ในหนังสือเรื่อง Khmer Ceramics ผลงานของปวีรรต ธรรมาปริชากร สว่าง เลิศฤทธิ์ และกฤษณา พิณศรี ในหนังสือ “ศิลปะเครื่อง

ถ้วยในประเทศไทย” และผลงานของรัชกาล โศกพิพันธุ์ และสถาพร เทียงธรรม ในหนังสือ “โบราณคดีวิเคราะห์ 2 : เครื่องถ้วยบุรีรัมย์และเครื่องถ้วยสุโขทัย” เป็นแนวทางในการศึกษา

สำหรับการศึกษาถึงคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบทางศิลปะและหน้าที่การใช้งานของเครื่องปั้นดินเผา จะใช้กรอบแนวคิดทางมานุษยวิทยาที่ว่า เครื่องปั้นดินเผาทุกยุคสมัยที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในชุมชนหรือกิจพิธีทางศาสนา และเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจากกรอบแนวคิดดังกล่าวได้นำไปสู่การวิเคราะห์ถึงคติความเชื่อและหน้าที่ใช้งานของเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมร โดยการอธิบายเปรียบเทียบทั้งทางตรง (Direct Comparison) คือ การศึกษาเปรียบเทียบกับเครื่องปั้นดินเผาและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้อง และทางอ้อม (Inference Comparison) คือ การศึกษาเปรียบเทียบกับภาพจำลองเครื่องปั้นดินเผาที่มีพบในโบราณสถานต่าง ๆ

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรโบราณ หมายถึง เครื่องปั้นดินเผากลุ่มหนึ่งที่ถูกผลิตขึ้นในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 15-18 โดยมีแหล่งผลิตสำคัญอยู่บริเวณเทือกเขาพนมกุเลนในประเทศกัมพูชา และบริเวณเขตจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย ลักษณะเป็นเครื่องปั้นดินเผาเนื้อดิน (Earthenware) หรือเครื่องปั้นดินเผาเนื้อแกร่ง (Stoneware) ทั้งที่มีการตกแต่งด้วยการเคลือบน้ำเคลือบสีดำหรือน้ำตาล และที่ไม่เคลือบ ซึ่งในอดีตได้ถูกนำมาศึกษาโดยนักวิชาการด้านเครื่องปั้นดินเผาและได้รับการกำหนดชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น เครื่องถ้วยเขมร เครื่องถ้วยลพบุรี เครื่องถ้วยบุรีรัมย์ เป็นต้น

รูปแบบศิลปะ หมายถึง ลักษณะรูปทรงของเครื่องปั้นดินเผาและการตกแต่งลวดลาย ซึ่งอาจใช้การขูดขีด กดประทับ ปั้นติด หรือการตกแต่งด้วยวิธีอื่น ๆ แล้วแต่ประเภทและลักษณะของเครื่องปั้นดินเผา

คติความเชื่อ หมายถึง แนวความคิด ความเชื่อในทางศาสนาของผู้สร้างหรือผู้ใช้งานที่แสดงออกในเชิงรูปแบบศิลปะของเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรโบราณ

สรุป อภิปรายผล

การศึกษาวิเคราะห์ด้านรูปแบบศิลปะตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1. โดยการศึกษารูปทรงลวดลายตกแต่ง การเคลือบ และเทคนิควิธีการวางภาชนะเข้าเตาเผา ทำให้สามารถแบ่งเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรออกเป็น 3 สมัย ได้แก่

1. สมัยเงินลาถึงสมัยเมืองพระนคร ก่อนการย้ายเมืองหลวงที่เกาะแกร์กลับมาที่เมืองพระนคร เริ่มตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าวรมันที่ 1 ถึงสิ้นรัชกาลพระเจ้าหรรษวรมันที่ 2 (ราวพุทธศตวรรษที่ 11

ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 15) เครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นในช่วงเวลานี้ส่วนใหญ่เป็นภาชนะประเภทคนที เนื้อดินเผา ไม่เคลือบ รูปทรงของภาชนะแสดงให้เห็นว่าอาจมีความเกี่ยวข้องกับการเป็นเครื่องใช้ ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และอาจมีความสัมพันธ์กับ เครื่องปั้นดินเผาในวัฒนธรรมทวารวดีที่ผลิตขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-15

2. สมัยเมืองพระนครหลังการย้ายเมืองหลวงที่เกาะแก้วกลับมาที่เมืองพระนคร เริ่มตั้งแต่ รัชกาลพระเจ้าราเชนทรวรมันที่ 2 ถึงสิ้นรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (ราวพุทธศตวรรษที่ 16 ถึงกลาง พุทธศตวรรษที่ 18) เป็นช่วงที่การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเจริญสูงสุด เครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นในช่วงเวลานี้มีหลากหลายรูปทรง เช่น ตลับ ขวด กระปุก โถ คนโท คนที ไห เป็นต้น และมักมีการ ประดิษฐ์รูปทรงหรือประดับตกแต่งภาชนะด้วยลวดลายรูปบุคคลและ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลวดลายรูป สัตว์ต่าง ๆ โดยใช้วิธีการขึ้นรูปประติมากรรมให้มีรูปทรงค่อนข้างกลม หรือยาวรีตามลักษณะของรูป บุคคลหรือรูปสัตว์ที่ต้องการปั้น โดยเว้นบริเวณส่วนบนเป็นช่องไว้เป็นปากภาชนะ แล้วแต่งเติม รายละเอียดที่เป็นส่วนประกอบต่าง ๆ ให้มีรูปร่างหน้าตา กิริยาท่าทางที่ต้องการ หรือใช้วิธีดัดแปลง จากภาชนะที่มีรูปทรงเฉพาะ เช่น ไห กระปุก นำมาตกแต่งด้วยการปั้นติดส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น หัว แขน ขา ปีก หาง เข้าไป ด้วยการใช้น้ำดินเป็นตัวประสาน มีทั้งที่ทำเป็นเครื่องปั้นดินเผาชนิดไม่ เคลือบ และชนิดเคลือบด้วยน้ำเคลือบสีเขียว สีน้ำตาล และเคลือบสองสี

3. สมัยหลังเมืองพระนคร เริ่มตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าอินทรวรมันที่ 2 ถึงรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 8 (ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 19) เครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นในช่วงเวลานี้ ส่วนใหญ่เป็นประเภทเคลือบสีน้ำตาล ฝีมือการผลิตไม่ประณีต ขึ้นรูปหนาและหนัก เคลือบไม่ สม่ำเสมอ รูปทรงที่พบมักเป็นไหทรงปากแคบและภาชนะที่ตกแต่งเป็นรูปสัตว์

จากการศึกษา ยังได้พบว่า เครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับ เครื่องปั้นดินเผาจีนค่อนข้างมาก เช่น ภาชนะประเภทตลับนั้น มีลักษณะใกล้เคียงกับเครื่องปั้นดินเผา เคลือบสีเขียวที่ผลิตจากกลุ่มเตาเยว่หรือกลุ่มเตาเว้เหยา มณฑลเจ้อเจียง และเครื่องปั้นดินเผาเคลือบสี ขาวอมฟ้าของจีนสมัยราชวงศ์ซ่งที่เรียกว่า “เครื่องถ้วยชิงไป” ซึ่งผลิตจากเตาเต๋อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน และ เตาชิงชุน ในมณฑลกว่างตง ภาชนะประเภทขวด มีลักษณะรูปทรงคล้ายกับเครื่องปั้นดินเผาจีนที่ผลิต จากเตาเป่เจียชาน มณฑลกว่างตง ภาชนะประเภทคนโทมีลักษณะคล้ายกับเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตจาก กลุ่มเตาฉือเส้า (เตาถู่เหว้ยอัน) ในมณฑลฝูเจี้ยน ภาชนะประเภทไห มีลักษณะคล้ายกันกับ เครื่องปั้นดินเผาจากเตาจิ้งเต๋อเจิ้น มณฑลเจียงซี ภาชนะประเภทกระปุกมีลักษณะคล้ายกับ เครื่องปั้นดินเผาจีนที่ผลิตจากกลุ่มเตาฉือเส้า (เตาถู่เหว้ยอัน) มณฑลฝูเจี้ยน ภาชนะที่ตกแต่งเป็น รูปทรงเครื่องจักสาน มีลักษณะคล้ายกับเครื่องปั้นดินเผาจีนที่ผลิตจากกลุ่มเตาจิ้งเต๋อเจิ้น ภาชนะที่ ตกแต่งเป็นรูปสัตว์ มีลักษณะคล้ายกับเครื่องปั้นดินเผาจีนที่ผลิตจากกลุ่มเตาจิ้งเต๋อเจิ้น กลุ่มเตาใน มณฑลฝูเจี้ยน และกลุ่มเตาเอี้ยวโจว ในมณฑลส่านซี เป็นต้น

ตาราง 1 เปรียบเทียบรูปทรงและการตกแต่งระหว่างเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรโบราณกับเครื่องปั้นดินเผาจีน

เครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรโบราณ	เครื่องปั้นดินเผาจีน	สมัย
		<p>ปลายสมัยห้า ราชวงศ์ถังถึงต้นสมัย ราชวงศ์ซ่งเหนือ (ราวพุทธศตวรรษ ที่ 15-16)</p>
		<p> ราชวงศ์ซ่งเหนือ (ราวพุทธศตวรรษ ที่ 16-17)</p>
		<p>ราชวงศ์ซ่งเหนือ (ราวพุทธศตวรรษ ที่ 16-17)</p>

เครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรโบราณ	เครื่องปั้นดินเผาจีน	สมัย
		<p>ราชวงศ์ซ่งเหนือ (ราวพุทธศตวรรษ ที่ 16-17)</p>
		<p>ราชวงศ์ซ่งใต้(ราว พุทธศตวรรษที่ 17- 18)</p>
		<p>ราชวงศ์ซ่งใต้(ราว พุทธศตวรรษที่ 17- 18)</p>
		<p>สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ (ราว พุทธศตวรรษ ที่ 17-18)</p>

เครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรโบราณ	เครื่องปั้นดินเผาจีน	สมัย
		ราชวงศ์ซ่งใต้(ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18)

นอกจากความสัมพันธ์กับเครื่องปั้นดินเผาของจีนแล้ว เครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรยังมีรูปแบบที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับเครื่องปั้นดินเผาในวัฒนธรรมอื่น เช่น เครื่องปั้นดินเผาอินเดีย โดยเฉพาะเครื่องปั้นดินเผาประเภทกุกุฑหรือคนโทและคนโทที่มีลักษณะคล้ายกันกับหม้อน้ำศักดิ์สิทธิ์ของอินเดียที่เรียกว่า “กัมณฑล” และ “กลศ” ซึ่งเป็นหม้อน้ำที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา (ผาสุข อินทราวุธ. 2527 : 103-111) รวมทั้งอาจมีความสัมพันธ์กับเครื่องปั้นดินเผาศิลปะชวา ที่ปรากฏอยู่บนภาพสลักในศาสนสถานในประเทศอินโดนีเซียอีกด้วย โดยเฉพาะภาชนะประเภทไห (หรือแจกัน) ใส่ดอกไม้ (กฤษฎา พิณศรี. 2540 : 175-178)

ส่วนการศึกษาค้นคว้าความหมายทางประติมานวิทยาตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 โดยการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะรูปภาพของเครื่องปั้นดินเผากับงานศิลปกรรมประเภทอื่น เช่น ประติมากรรมสำริด ประติมากรรมหิน ภาพจิตรกรรมตามศาสนสถานต่าง ๆ ที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับลัทธิความเชื่อทางศาสนา ทำให้ได้พบความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกับความหมายทางประติมานวิทยาทั้งที่เกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนานิกายมหายาน และศาสนาฮินดู และสามารถจำแนกเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. ส่วนประกอบสถาปัตยกรรม

เครื่องปั้นดินเผาที่ใช้เป็นเครื่องประกอบสถาปัตยกรรมของเขมรอาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มเครื่องบนหรือเครื่องมุงหลังคาและกลุ่มเครื่องประดับสถาปัตยกรรม โดยกลุ่มที่อาจนำมาใช้ศึกษาด้านประติมานวิทยาได้มากกว่า ได้แก่ กลุ่มเครื่องประดับสถาปัตยกรรม ซึ่งพบเป็นจำนวนมากและมีอยู่ในสภาพไม่สมบูรณ์ ที่พบเป็นชิ้นส่วนรูปปั้นทวารบาลเคลือบสีเขียวและประติมากรรมรูปนาค ซึ่งอาจมีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อทั้งของพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู

2. ประติมากรรมทางศาสนา

2.1 ประติมากรรมรูปเคารพเนื่องในพุทธศาสนา

รูปเคารพในพุทธศาสนาที่ทำจากดินเผาที่พบส่วนใหญ่ ได้แก่ พระพุทธรูปดินเผาและพระพิมพ์ต่าง ๆ เช่น พระตรีกาย พระรัตนตรัยมหายาน เหว้าชะมณฑล พระพุทธรูปและพระพิมพ์

ดังกล่าวสร้างขึ้นตามคติของศาสนาพุทธมหายานนิกายวัชรยานหรือพุทธตันตระ ซึ่งเป็นที่นิยมนับถือกันมากในประเทศกัมพูชาและภาคอีสานของประเทศไทยในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16-18

นอกจากนี้ยังได้พบแผ่นดินเผาทรงกลมแบนซึ่งอาจเป็นธรรมจักรด้วย ธรรมจักรเป็นเครื่องหมายมงคลหนึ่งในแปดอย่างที่ปรากฏอยู่บนรอยพุทธบาท เป็นสัญลักษณ์ของการแสดงธรรมจักรกับปวัตตสูตร คือ พระสูตรที่ว่าด้วยวงล้อแห่งธรรม

2.2 ประติมากรรมรูปเคารพเนื่องในศาสนาฮินดู

รูปเคารพในศาสนาฮินดูที่สร้างจากเครื่องปั้นดินเผาค่อนข้างพบเห็นได้น้อย ตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ เทวรูปพระคเณศ และฐานรองรับศิวลึงค์ที่เรียกว่า โยนิโถระ

พระคเณศ หรือพระพิฆเนศวร์ เป็นนามของเทพเจ้าสำคัญของศาสนาฮินดูที่ได้นับการนับถือแพร่หลายมากที่สุดองค์หนึ่ง เป็นเทพที่มีรูปร่างลักษณะแตกต่างจากเทพเจ้าโดยทั่วไป คือมีรูปร่างเป็นมนุษย์ แต่มีเศียรเป็นช้าง พระคเณศเป็นเทพเจ้าที่มีชื่อเสียงและนิยมแพร่หลายมากที่สุดองค์หนึ่งในอินเดีย ทั้งนี้ เนื่องมาจากการที่ทรงได้รับการยกย่องให้เป็นเทพแห่งอุปสรรค ผู้สามารถบันดาลอุปสรรคให้เกิดแก่เทพ มนุษย์ มารร้ายต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็สามารถขจัดสิ่งกีดขวางหรืออุปสรรคทั้งปวงได้ เป็นเทพผู้ประทานความสำเร็จให้แก่บุคคลผู้กระทำพิธีกรรมบูชาเป็นที่พอพระทัยไม่ว่าในกิจการใดก็ตาม ชาวฮินดูเมื่อจะประกอบพิธีทางศาสนาหรือศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยา จะต้องบูชาพระคเณศเพื่อขอให้พ้นจากความขัดข้อง และเพื่อขอความสำเร็จผลในกิจการนั้น ๆ เสียก่อน พระคเณศจึงถูกยกย่องว่าเป็นเทพเจ้าในด้านต่าง ๆ มากมาย

สำหรับฐานโยนินั้นเป็นสัญลักษณ์แทนพระอุมา ศิวลึงค์ที่ตั้งอยู่บนฐานโยนินี้จึงมีความหมายถึงความสัมพันธ์ในเชิงสังวาสระหว่างพระศิวะและชายาในเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งโดยปกติสัญลักษณ์ทั้งสองนี้จะตั้งอยู่ภายในครรรคฤหะหรือห้องครรรค์ จึงหมายความว่าลึงค์นั้นกำลังอยู่ในช่องท้อง อันมีความหมายโดยนัยถึงจุดกำเนิดของจักรวาลและสรรพสิ่งทั้งปวงตามคติความเชื่อของผู้ที่นับถือศาสนาฮินดู

2.3 ประติมากรรมทั่วไป

เป็นประติมากรรมทั่วไปที่อาจมีความเกี่ยวข้องได้ทั้งกับคติความเชื่อ หรือวรรณกรรมทางศาสนาทั้งพุทธและฮินดู แบ่งออกเป็นประติมากรรมรูปบุคคล ได้แก่ ประติมากรรมรูปยักษ์หรือรากษส และประติมากรรมรูปสัตว์ ได้แก่ ประติมากรรมรูปม้า และประติมากรรมรูปลิง

3. ภาชนะเครื่องใช้สอย

เครื่องปั้นดินเผาที่ทำเป็นภาชนะเครื่องใช้สอยในวัฒนธรรมเขมรมีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่ง คือ มักมีการประดิษฐ์รูปทรงหรือประดับตกแต่งภาชนะด้วยลวดลายรูปบุคคลและโดยเฉพาะอย่างยิ่งลวดลายรูปสัตว์ต่าง ๆ ลวดลายที่ปรากฏในเครื่องปั้นดินเผาของเขมรส่วนใหญ่มักแสดงให้เห็น

ถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาทั้งพุทธและฮินดูที่ได้รับมาจากอินเดีย โดยแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่

3.1 เครื่องประกอบพิธีกรรมในลัทธิตันตระ

ตันตระ เป็นคำที่มีความหมายหลายอย่าง เป็นทั้งลัทธิศาสนาของอินเดีย หรืออาจหมายถึงศาสตร์วิชาการ หลักปรัชญาโดยทั่วไป แต่คำจำกัดความที่เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบันก็คือ หนังสือหรือคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของเวทมนตร์คาถา อิทธิปาฏิหาริย์ และเรื่องของการบูชาเทพเจ้า รูปเคารพมากมาย เชื่อกันว่าตันตระถือกำเนิดมาจากลัทธิเก่าแก่ดั้งเดิมของกลุ่มชนตั้งแต่ยุคเริ่มแรก โดยมีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถา เครื่องรางของขลัง อิทธิฤทธิ์ พลังอำนาจอันเร้นลับ การเช่นสรวงบูชาต่าง ๆ อันมีสาเหตุมาจากความกลัวภัยและความไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของมนุษย์

ลัทธิตันตระได้ถูกนำมาผนวกเข้าในศาสนาที่สำคัญของอินเดีย 2 ศาสนาคือ ศาสนาพุทธ โดยสกุลแรกก็นำความเชื่อในลัทธิตันตระมาใช้ คือ สกกุลวัชรยาน และศาสนาฮินดู ทำให้อิทธิพลของพุทธตันตระ และฮินดูตันตระ ซึ่งเจริญขึ้นในอินเดียตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 หรือ 13 – 18 ได้แพร่ขยายไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมอินเดีย แหล่งที่สำคัญและยังคงนับถือปฏิบัติสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน คือ ประเทศทิเบต ส่วนในแถบเอเชียอาคเนย์ดินแดนที่ได้รับอิทธิพลลัทธิตันตระที่สำคัญ ได้แก่ ชาว (อินโดนีเซียโบราณ) และเขมรซึ่งรวมทั้งในประเทศไทยด้วย

จากการศึกษาพบว่าเครื่องปั้นดินเผาในวัฒนธรรมเขมรบางประเภทมีความเกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีในลัทธิตันตระ เช่น เครื่องประกอบพิธีกรรมที่ตกแต่งเป็นรูปบุคคล ได้แก่ หม้อน้ำรูปพระกนิษฐ ตักดาดินเผารูปบุคคลกำลังเสพสังฆวาส ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับขั้นตอนการปฏิบัติที่เรียกว่า จริยตันตระ เครื่องประกอบพิธีกรรมที่ทำหรือตกแต่งเป็นรูปสัตว์ ได้แก่ ภาชนะดินเผารูปสังข์ และเครื่องประกอบพิธีกรรมที่ทำเป็นรูปทรงอื่น ๆ ได้แก่ ฐานคันท้องดินเผา และปราสาทจำลองหรือมณฑลของเทพเจ้า

3.2 เครื่องประกอบพิธีกรรมในศาสนาพุทธหรือศาสนาฮินดู

ลัทธิความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ก็คือ ศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา ซึ่งแพร่หลายมาจากประเทศอินเดีย อาณาจักรเขมรโบราณ ซึ่งรับอิทธิพลทางศิลปะและวัฒนธรรมจากอินเดียนั้น ก็ได้ปรากฏการสร้างงานศิลปกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องเนื่องในพุทธศาสนาและศาสนาฮินดูขึ้นอย่างมากมาย ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรมและประติมากรรมต่าง ๆ การสร้างงานศิลปะเหล่านี้มักจะทำตามแรงบันดาลใจหรือแบบอย่างที่บรรยายไว้ในคัมภีร์หรือวรรณกรรมทางศาสนาของแต่ละนิกาย ทำให้มีการสร้างงานศิลปะทางศาสนาเป็นลวดลายรูปสัตว์และสรรพชีวิตต่าง ๆ ซึ่งมีรูปร่างแปลกแตกต่างไปจากธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์สามัญทั่วไป โดยผู้สร้างงานอาจได้รับอิทธิพลทางประติมานวิทยาจากทั้งศาสนาพุทธและศาสนาฮินดูปะปนกัน

สำหรับในส่วนของเครื่องปั้นดินเผา นั้น ก็ได้ปรากฏให้เห็นในเครื่องใช้ประกอบพิธีกรรม ทั้งที่ตกแต่งเป็นรูปบุคคล ได้แก่ ภาชนะรูปฤๅษีหรือนักบวช ฝาจุกภาชนะรูปนางอัปสร ภาชนะที่ทำหรือตกแต่งเป็นรูปสัตว์หรือครึ่งคนครึ่งสัตว์ ได้แก่ ภาชนะรูปปลา ภาชนะรูปเต่า ภาชนะรูปหมูป่า ภาชนะรูปนกเค้าแมวหรือนกแสก ภาชนะรูปกวาง ภาชนะรูปแมว ภาชนะรูปช้าง ภาชนะรูปหงส์ ภาชนะรูปนกยูง ภาชนะรูปโค ภาชนะรูปกระบือ ภาชนะรูปสิงห์ ภาชนะรูปกิงรี ภาชนะรูปลิง ภาชนะรูปกบ ภาชนะรูปกระต่าย และภาชนะรูปทรงอื่น ๆ ได้แก่ ภาชนะ (ที่หยดน้ำ?) รูปดอกบัว ซึ่งลวดลายที่ตกแต่งลงบนภาชนะดังกล่าวล้วนมีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อหรือปรากฏอยู่หรือวรรณกรรมทางศาสนาทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุป เครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรส่วนใหญ่คงผลิตขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 ถึงพุทธศตวรรษที่ 19 โดยได้รับอิทธิพลทางรูปแบบและเทคนิควิธีการผลิตมาจากเครื่องปั้นดินเผาของจีนในสมัยห้าราชวงศ์ และสมัยราชวงศ์ซ่ง นอกจากนั้น เครื่องปั้นดินเผาบางรูปแบบยังอาจได้รับอิทธิพลจากเครื่องปั้นดินเผาอินเดียและเครื่องปั้นดินเผาชาวอ่าว

จากการศึกษา ยังได้พบว่าเครื่องถ้วยเขมรเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีลักษณะรูปทรงและลวดลายประดับตกแต่งที่ค่อนข้างโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ทั้งที่ทำเป็นรูปบุคคล รูปสัตว์ หรือรูปทรงอื่น ๆ ซึ่งสามารถสื่อให้เห็นความหมายในเชิงประติมานวิทยาที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อทั้งในพุทธศาสนา นิกายมหายานและศาสนาฮินดู ทำให้เชื่อว่าเครื่องถ้วยเหล่านี้คงมีวัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือกิจกรรมของราชสำนัก รวมทั้งเป็นเครื่องใช้สอยของนักบวชหรือเครื่องแสดงฐานะทางสังคมของชนชั้นสูงมากกว่าเป็นเครื่องใช้สอยในครัวเรือนสำหรับประชาชนทั่วไป ซึ่งหลักฐานการใช้ภาชนะดินเผาเหล่านี้ได้พบสอดแทรกอยู่ในภาพเล่าเรื่องวรรณกรรมทางศาสนา เรื่องราววิถีชีวิตของฤๅษี นักบวช การทำบุญถวายสิ่งของแก่พราหมณ์ และภาพเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ดังปรากฏบนภาพจำหลักของศาสนสถานในวัฒนธรรมเขมรโบราณเป็นจำนวนมาก

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะเครื่องปั้นดินเผาวัฒนธรรมเขมรกลุ่มตัวอย่างที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานส่วนบุคคลของนายโยชิน ธาราหรือโยชิตี ซึ่งแม้ว่าจะเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่เก็บรักษาเครื่องปั้นดินเผาในวัฒนธรรมเขมรไว้เป็นจำนวนมาก มีความหลากหลายในประเภทและรูปทรง และมีปริมาณมากพอที่จะสามารถใช้สรุปผลการศึกษาในภาพรวมได้ แต่ก็ยังเป็นข้อมูลที่มีขอบเขตการศึกษาเฉพาะจากแหล่งข้อมูลของไทย ซึ่งหากได้มีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากการดำเนินงานทางโบราณคดีบริเวณแหล่งโบราณสถานในประเทศกัมพูชาในอนาคต และนำข้อมูลที่ได้มาทำการศึกษาเปรียบเทียบ ก็จะทำให้เราได้ทราบถึงรูปแบบทางศิลปะและความสัมพันธ์ทางด้าน

รูปแบบศิลปกรรม ความเชื่อ รวมทั้งหน้าที่การใช้งานของเครื่องปั้นดินเผาที่สร้างขึ้นเนื่องในวัฒนธรรมเขมรโบราณได้อย่างเด่นชัดและเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎา พิณศรี. (2540, เมษายน-มิถุนายน). “เครื่องถ้วยแบบเขมรที่ปรากฏบนภาพสลักในศิลปะชาว.” วารสารเมืองโบราณ. 23 (2) : 175-178.
- ปวิวรรต ธรรมาปรีชากร สว่าง เลิศฤทธิ และกฤษฎา พิณศรี. (2539). ศิลปะเครื่องถ้วยในประเทศ ไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ : บริษัท กราฟิคฟอร์แมท (ไทยแลนด์) จำกัด.
- ผาสุข อินทรารุช. (2527, มกราคม – มีนาคม). “หม้อกุ่มที่ในคาบสมุทรภาคใต้ของไทย” วารสารเมืองโบราณ. 10 (1) : 103-111
- รัชนก โตสุพันธุ์ และสถาพร เทียงธรรม. (2539). โบราณคดีวิเคราะห์ 2 : เครื่องถ้วยบุรีรัมย์และเครื่องถ้วยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบญจ.
- ศิลปากร, กรม. (2532). เครื่องถ้วยจากแหล่งเตาเผาบุรีรัมย์. กรุงเทพฯ : บริษัท หิรัญพัฒน์ จำกัด.
- Brown, Roxanna M. (1988). **The Ceramic of South-East Asia : Their Dating and Identification.** Singapore : Oxford University Press.
- Rooney, Dawn, F. (1984). **Khmer Ceramics.** New York : Oxford University Press.
- Thammapreechakorn, Pariwat. (2010). “Development of Khmer Ceramics in the Angkorian Period” and “The Relationship between Chinese Song and Khmer Angkorian Ceramics” **Khmer Ceramics Beauty and Meaning.** Thailand : Bangkok Printing.